

ADANA ŞER'İYYE SİCİLLERİ ve DİNİ- KÜTÜREL HAYATA İLİŞKİN KAYITLAR

İbrahim İSLAM*

Özet

Şer'iyye sicilleri, bir bölgenin idarî, sosyal ve kültürel durumu hakkında belgeler içerir. Adana Şer'iyye Sicilleri, 17. yüzyıldan 20. yüzyıl başlarına kadar 150 defter olarak günümüze kadar ulaşmıştır.

Bu çalışmada Şer'iyye sicilleri esas alınarak; Adana'da dinî-kültürel hayat, gayrimüslimlerin durumları ve Müslümanlarla ilişkileri değerlendirilmiştir. Değerlendirmede kişi ve yer adları, dinî kurumlar, ekonomik-ticarî ilişkiler dikkate alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Adana, Şer'iyye sicili, kadı, kültürel hayat, ekonomik ilişkiler.

ADANA SHAR'İYA REGİSTERS AND RECORDS RELATED TO RELİGİOUS-CULTURAL LIFE

Abstract

Shar'ia registers contain documents related to the cultural, social and administrative state of the region. Adana shar'ia registers have reached today beginning from 17th century in the form of 150 notebooks.

In this study shar'ia registers taken as a base the religious, cultural life the relations of non-muslims with Muslims in Adana have been evaluated. In the evaluation location and individual names, religious institutions, economical and commercial relations are taken into consideration.

Key Words: Adana, shar'ia registers, qadı, cultural life, commercial relations.

* Yrd. Doç. Dr. Harran Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fak. iislam@mynet.com

I. ADANA ŞER'İYE SİCİLLERİ

Kadı veya naibi tarafından şer'i mahkemelerde tutulan ve resmi geçerliliği olan her türlü kayıtların toplanmış olduğu defterlere “*şer'iyye sicili, kadı sicili, kadı defteri* veya *şer'i mahkeme defteri*” denilmektedir. Bu defterler XV. yüzyılın ilk yarısından, XX. yüzyılın başlarına kadar geçen zaman dilimi içinde Osmanlı tarihî ve Osmanlı toplumunun sosyal, siyasî, hukukî durumu hakkında önemli kayıtlar içermektedir. Bu defterlerde, mahkemeye intikal etmiş olan dava kayıtları dışında, devlet merkezinden gönderilen ferman, berat, tayin ve atama gibi idarî konular, vergi toplanmasına ilişkin ekonomik kayıtlar, fiyatlar ve narh bilgileri, ölüm ve miras kayıtları, tahrir ve nüfus kayıtları, vakıflarla ilgili kayıtlar da yer almaktadır.

Şer'iyye sicili kayıtları, yukarıda belirtilen zengin içeriği nedeniyle, sosyal, siyasî, hukukî, kültürel ve şehir tarihi araştırmalarında önemli bir kaynak grubu oluşturmaktadır. Şer'iyye sicilleri araştırmacıya, tarih yazıcılarının olası sübjektif tarih anlayışından kurtaracak ve kadıların, farkında bile olmadan kaydettiği, objektif tarihî belgeler sunar.¹

Osmanlı Devleti'nin önemli vilayet merkezlerinden biri olan Adana'ya ilişkin bugün mevcut olan “*Şer'i mahkeme kayıtları*” 1634 tarihinden 1908 tarihine kadar yaklaşık 300 yıllık bir süreyi kapsamaktadır. 150 defter olarak günümüze ulaşan bu kayıtlar hakkında çalışmalar ise son derece sınırlıdır. Defterlerin listesi ve kapsadığı dönemler *Ekte* tablo halinde verilmiştir. Bu çalışmadaki değerlendirmelere esas teşkil eden ve Adana Şer'iyye Sicilleri hakkında yapılmış olan çalışmalar ise şunlardır:

1. Ömer Faruk TEBER; **Adana Şer'iyye Sicillerine Göre 1150–1160/1737–1747 Yılları Arasında Adana'nın Sosyo-Ekonomik Yapısı**, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Ens. Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1996.²

2. Murat FİDAN; **H. 1167–1169 (M.1753–1755) Tarihli Adana Şer'iyye Sicili**, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Ens. Yüksek Lisans Tezi, Malatya, 1996.

3. Feyzi KAPLAN; **6 Numaralı Adana Şer'iyye Sicili H.1203/M.1788-H.1204/M.1789**, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Ens. Yüksek Lisans Tezi, Malatya, 1999.

4. Osman KARLANGIÇ; **73 Numaralı Adana Şer'iyye Sicili (H.1263-1264/M. 1847-1848) Transkripsiyon ve Değerlendirme**, Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Ens. Yüksek Lisans Tezi, Şanlıurfa, 2007.

¹ Şer'iyye sicilleri, içeriği ve önemi hakkında bkz. Halit ONGAN; **Ankara'nın I Numaralı Şer'iyye Sicili**, Ank.1958, Osman ERSOY; “*Şer'iyye Sicillerinin Toplu Kataloguna Doğru*”, **AÜDTCFD**, XXI/3–4, Ank.1963. Ahmet AKGÜNDÜZ; **Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuk Tahlilleri**, c. I, İstanbul 1992. Yusuf HALAÇOĞLU; “*Şer'iyye Sicillerinin Toplu Kataloguna Doğru*”, **İÜEFTD**, sayı:30, İstanbul 1976. Mücteba İLGÜREL; “*Şer'iyye Sicillerinin Toplu Kataloguna Doğru*”, **Tarih Dergisi**, sayı:28–29 (1975).

Halil İNALCIK; “*Mahkeme*”, **İA**, c.VII. MARDİN, Ebul Ula; “*Kadı*”, **İA**, c. VI.

² Bu çalışmada, 4, 15, 17, 23, 24, 25, 26, 27 numaralı Adana Şer'iyye Sicilleri (8 defter) incelenmiştir.

5. Mahmut KARATEPE; **135 Nolu Adana Şer'iye Sicili Transkripsiyonu ve Kataloğu (H.1266-1267/M. 1859-1860)** İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Ens. Yüksek Lisans Tezi, Malatya, 2000.

6. Osman ÖZKAN; **138 Numaralı Adana Şer'iye Sicili (H.1323-1326/M. 1905-1908) Transkripsiyon ve Değerlendirme**, Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Ens. Yüksek Lisans Tezi, Şanlıurfa, 2004.

Bu çalışmalarda aralıklı da olsa 25 yıllık bir süreye ait 13 defterdeki 2000'den fazla belge okunarak yeni harflere aktarılmıştır. Bu tez çalışmalarının dışında Adana Şer'iye sicilleri hakkında yapılmış ve yayınlanmış, tespit edebildiğimiz özgün çalışma Yusuf Halaçoğlu'nun makalesidir.¹

II. KİŞİ ve YER ADLARI

Adana Şer'iye Sicilleri, bölgede dinî-kültürel yaşantının anlaşılması bakımından zengin bir içeriğe sahiptir. Müslüman erkek isimleri arasında en çok, *Mehmet, Ahmet, Mustafa, Hüseyin, Ali, Hasan, Abdullah, Ömer*, isimleri tespit edilmiştir.² Bu geleneksel isimlerin dışında, *Abdulcabbar, Abdülaziz, Abdurrahman, Abdulkadir, Abdullgaffur, Abdurrezzak* gibi dinî motifli isimlerin de kullanılıyor olması, yörede dinî kültürün canlılığını ortaya koymaktadır. Bunun yanında Adana Şer'iye Sicillerinde sıkça kullanıldığını tespit ettiğimiz; *seyh, seyyid (es-seyyid), seyhb seyyid, hacı(el-hac), molla, hoca* unvan ve lakapları da dinî kültürün etkinliğini göstermektedir.³

Adana Şer'iye Sicillerinde bulunan yer adları da, dinî-kültürel yaşantının anlaşılması bakımından önem arz etmektedir. Adana Şer'iye Sicillerinde yer alan ve bu bağlamda değerlendirilen Müslüman yerleşim birimi isimleri şunlardır: *Dindarlı, Durmuş faki, Hızır İlyas, Sofi bahçe, Ağca mescid, Çukur mescid, Cami-i kebir, Cami-i cedid, Şeyh Mustafa, Hoca vezir, Dervişler, Sofulu, Bayram hocalı...* Gayrimüslim mahalleleri arasında da *Kilise* ve *İki Kilise* mahalleleri bulunmaktadır.

Adana Şer'iye Sicilleri, dinî yapılar ve bunların görevlileri bakımından da önemli kayıtlar içermektedir. *Ağamehmed mahallesi, Camuriye medresesi müderrisi Mehmet*'in ölümü ve yerine *Mehmed Halife*'nin tayini,⁴ Adana'da "*Mestanzâde Mahmud Efendi Camiinde, vakfiye şartlarına göre yevmiye 2 akçe karşılığı cüz okutmak üzere*" görevlendirilmiş olan Mehmet'in yerine, *ehil* olan oğlu *Seyyid Ali*'ye görev verildiğine

¹Yusuf HALAÇOĞLU; "*Şer'iye Sicillerinin Toplu Kataloguna Doğru, Adana Şer'iye Sicilleri*", İÜEFİTD, sayı:30, İstanbul 1976.

² Ömer Faruk Teber'in, yukarıda belirtilen 8 adet Adana Şer'iye Sicili(Kısaltma: AŞS) üzerinde yaptığı çalışmaya göre, 60 ayrı erkek ismi içinden, yukarıda sayılan, İslam peygamberi ve yakın çevresine ait isimler % 84'lük bir orana sahiptir. Kadın ismi olarak ise en çok, Fatma, Aysel, Hatice isimleri kullanılmaktadır. s.55.

³ Yine Teber'in tespitlerine göre; *el-hac*(66), *es-seyyid*(42), *molla*(9) defa kullanılmıştır. s.60. Osman Özkan ise, 138 nolu defterde *hacı* unvanının (88) kez kullanıldığını tespit etmiştir. s. 62.

⁴ Feyzi KAPLAN; **6 Numaralı Adana Şer'iye Sicili H.1203/M.1788- H.1204/M.1789**, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Ens. Yüksek Lisans Tezi, Malatya, 1999, s. 210. (belge:135).

dair berat,¹ Çınarlı mahallesinde el-hac İsa tarafından yapılmış olan caminin imamı Bekir'in ölümü üzerine oğlu *molla İbrahim*'in görevlendirme *beratı* ve buranın 5 hücreli *medrese* olarak kullanıldığına dair kayıt² bunlar arasında sayılabilir. Adana'da Ramazanoğulları vakıflarından *Kızıldağ yaylası camii* ve *mescidi*,³ ile yine Ramazanoğulları vakıflarından *camii-i Cedid medresesi*⁴ dinî yapılar konusunda önemli örneklerdir. Ramazanoğlu Piri Mehmet Paşa Vakfı, Halil Bey Vakfı, Teslime Hatun Vakfı ve Karasofu Mescidi Vakfı⁵ gibi *hayrî* vakıfların varlığı da dinî kültürün canlılığına örnek olarak gösterilebilir.

III. ADANA'DA GAYRİMÜSLİMLER ve MÜSLÜMANLARLA İLİŞKİLERİ

Adana'daki gayrimüslimlerin Ermeni, Yahudi ve Rumlardan oluştuğu, bunlardan başka az sayıda Arap-Acem, Yezidi ve Zerdüşt unsurun bulunduğu anlaşılmaktadır. Şer'iyye sicillerinde, "*zımmiyan*" mahallesi olarak, *Ermanyan, Babçıyan, Yortan, İki kilise* mahalleleri tespit edilmiştir. Bunların dışında, *Kale kapısı*⁶ ve *Tarsus kapısı*⁸ mahallelerinde gayrimüslimlerin bulunduğu görülmektedir.

Adana Şer'iyye Sicilleri, gayrimüslimlerin hukukî durumlarıyla ilgili kayıtlar bakımından zengin bir içeriğe sahiptir. Bu bağlamda gayrimüslimlerin dinî hak ve hürriyetlerini düzenleyen 4 adet ferman kaydına rastlanılmıştır. Fermanlardan birincisi, *Sis(Kozan), Adana ve Halep Ermeni Katagıosu Mihail*'in şikâyeti üzerine 1740 tarihinde gönderilmiştir. Mihail, "*kendisine tâbi olan yerlerde kendisi tarafından tayin edilen vekillerine müdabale edildiğini*" Divan-ı Hümayun'a şikâyet etmiş ve bunun üzerine; *kiliseli din adamlarına müdabale edilmemesi ve onların özgürce çalışabilmelerinin temini*, konusunda bir ferman gönderilmiştir.⁹ 18 Şaban 1154/28 Ekim 1741 tarihinde Antakya Rumiyyan Patriği Selestros'a gönderilen fermanla; "*Rahip Nikiforos'un Adana Vilayeti, Tarsus ve İskenderun ve bağlı kazalarında Rumlular için metropolit*" olarak görevlendirilmesi uygun bulunmuştur.¹⁰

Üçüncü ferman 1850 tarihlidir ve 135 Numaralı Adana Şer'iyye Sicili defterinde 11 numaralı belge olarak kaydedilmiştir. *Eski hamam* mahallesinde meskûn Ermeni papaz Yatoc, kilisesi bulunmadığından bahisle, "*çocukların vaftizi, hasta ve ölümlere İncil okunmasında sıkıntılar olduğunu, o mahalde bir papazın görevlendirilmesini ve bu tür faaliyetlere*

¹ KAPLAN, s. 171(Aynı defter, belge:99)

² KAPLAN, s.156 (Aynı defter, belge:89 ve 110)

³ KAPLAN, s. 63 (Aynı defter, belge:38). Karaisalı'ya bağlı Kızıldağ yaylasında Ramazanoğlu Piri Paşa tarafından yaptırılmıştır. Bkz. Yılmaz KURT- M. Akif ERDOĞRU; **Adana Evkaf Defteri**, Ank. 2000, s. xxxii.

⁴ Aynı defter, belge:113. Ramazanoğlu Halil Bey tarafından 1509'da yaptırılmıştır. Vakfiyesi mevcuttur. Yılmaz KURT- M. Akif ERDOĞRU; **Adana Evkaf Defteri**, s. xx.

⁵ Teber, **age**. s. 30

⁶ Teber, **age**. s. 90.

⁷ "Kale kapusu mahallesinden bakkal Kirkor..." **135 Numaralı AŞS**, belge: 59.

⁸ "Tarsus Kapusunda meskûn Mahruç..." **135 Numaralı AŞS**, belge: 56.

⁹TEBER, **age**, s.32 (**23 Numaralı AŞS**, s.111).

¹⁰TEBER, **age**, s.79-80 (**17 Numaralı AŞS**, s.126).

müdabale edilmemesini talep etmiştir. “Adana Valisine Ferman” başlıklı bu fermanla özetle; Hristiyanlara ayinlerini icrada müdabale edilmemesi, patrik ve papazların evlerinde ve ibadet yerlerinde ayinleri gereği mum yakma, kandil asma ve İncil okumalarına mani olunmaması...” istenmektedir.

Gayrimüslimlerin dinsel haklarıyla doğrudan ilgili dördüncü ferman 12 Mayıs 1851 tarihli olup “*Katolik Fermanı*” başlığını taşımaktadır.¹ Adana’da yaşayan *Katolik Hristiyanların* dinî haklarını ve ibadet özgürlüklerini düzenleyen bu fermanın içeriği özetle şöyledir:

“Adana ve havalisi Katolik murabbaşlığında, papaz ve karabaş atanması ve azli, papazların hanelerinde ziyade şamata vuku bulmayarak İncil keratı ve mum yakılması ve kandil asılması, evlenme-boşanma merasimleri, kiliseden aforoz, sadaka toplama, kendi rızasıyla İslâmiyeti kabul edenler dışında, hiç kimse tarafından cebir ve taziyik uygulanmaması, Katolik papazların hayvanatına ve adamlarına ve can ve kişvelerine müdabale olunmayacağına...” Ermeni reayanın Sis manastırında görevlendirilen Piskopos Agop’la ilgili bu ferman, Katoliklerin ayin gelenekleri ve dinî inançlarıyla ilgili hürriyetlerini tanımlamaktadır.

Adana Şer’iyye Sicillerinde, dinî haklar dışında, gayrimüslimlerin idarî haklarıyla ilgili kayıtlar da mevcuttur. Konuyla ilgili olarak, Adana Valiliğine gönderilen 10 Ağustos 1851 tarihli fermanla; “*örf olarak abalisi Hristiyan olan kazaların meclislerinde onlardan bir azanın bulunması gerekirken, Adana meclislerinde Katolik aza bulunmadığı, Katolik patriği tarafından seçilecek hayırlı bir kişinin görevlendirilmesinin*” uygun olacağı, belirtilmektedir.² Gayrimüslimlerden alınan bir vergi olan *cizyenin* herhangi bir baskı ve ve zulme sebebiyet vermeden toplanması için de tedbirler alınmıştır.³

Adana Şer’iyye Sicilleri, Müslim-gayrimüslim ilişkilerinin anlaşılabilmesi bakımından da, önemli kayıtlar içermektedir. 4 Numaralı AŞS’de bulunan bir kayda göre, Zımmiyan mahallesinden Mikâil veledi Erahil’in, Yortan mahallesinden Fatma oğlu Mustafa hakkında, bir borç ilişkisi yüzünden kadıya yaptığı şikayet haklı bulunmuştur.⁴ Başka bir kayda göre, “*Adana Tarsus kapısı mahallesinden, Portam oğlu*

¹Mahmut KARATEPE; **135 Nolu Adana Şer’iyye Sicili Transkripsiyonu ve Kataloğu (H.1266-1267/M. 1859-1860)** İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Ens. Yüksek Lisans Tezi, Malatya, 2000, s. 91-93 (belge: 58). Osmanlı Devleti, 1831 yılında Ermeni Katolik Kilisesi’ni, 1859 yılında ise Ermeni Protestan Kilisesi’ni tanımış ve bu kiliselerin örgütlenmesine onay vermiştir. Bu ferman, Adana ve çevresindeki Katolik Ermenilerin kilise kurma haklarıyla ilgili olmalıdır. Kamuran GÜRÜN; **Ermeni Dosyası**, Ank. 1983, s.66.

²KARATEPE, s. 232 (belge: 194). Osmanlı Devleti’nde Müslüman olmayan toplumlara tanınan haklar konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Gülnihal BOZKURT; **Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukukî Durumu**, Ank.1989.

³ Maddi durumu iyi olanlardan alınan cizye “*a’la*”, muharrem ayı içinde 60 kuruş; orta halli olanlardan alınan cizye “*evsat*”, muharrem başlangıcından safer ayına kadar 30 kuruş; maddi durumu zayıf olanlardan alınan cizye “*ednâ*” muharrem ayından Rebiu’l-evvel ayının sonuna kadar 15 kuruştan tahsil edilmektedir. Cizyeleri ödeyenlerden tekrar cizye talep edilmemesi için matbu makbuz senetleri verilmektedir. Bu senetlerde cizyeyi verenlerin her birinin isim ve eşkâli yazılmaktadır. Cizyesini ödeyenler bu matbu senetlerini gösterdiklerinde tekrar cizye talep edilmemektedir. Memurların evsat gurubuna giren reayadan ala cizye almak istediği reayanın memurların zulmüne maruz kaldığı, devletin bu konuda çeşitli tedbirler aldığı görülmektedir. Bkz. **73 Numaralı AŞS**, belge:147’de kayıtlı ferman.

⁴TEBER, **age**, s.31 (4 Numaralı AŞS, s.247-248).

Arık ve arkadaşları mahkemeye başvurarak, 45 seneden beri orda oturduklarını belirtmişler ve kendilerinden misafir harcı alınmamasını” talep etmişlerdir. Bu talep de mahkemece haklı bulunmuştur.¹ 73 numaralı AŞS’ne yansıyan bir davadan; Ermeni milletinden Pedo oğlu Agop’un, Han-ı kurbî mahallesinde bulunan bir arsaya, Ali oğlu Hacı Ahmet’e sattığı anlaşılmaktadır.² Kuruköprü Mahallesi’nde Ermeni milletinden Mardiros’un, Hüsniye hanımın baba mülkü içindeki kilerinin üstüne kirış atarak ev yaptırdığı yolundaki şikâyeti başka bir dava konusu olmuştur.³ Adanalı Kasap Kirkor’un oğlu Toros ile Değirmenci Hüseyin’in, Sultaniye pazarında tartıştıkları,⁴ şeklindeki kayıt da, Müslim-gayrimüslim ilişkileri konusunda bir kanıttır. Bu kanıtlar, Müslim-gayrimüslim ilişkilerinin, komşuluk, iş ve mesai ortaklığı gibi insanî ve ticarî konularda canlı ve tutarlı bir zeminde devam ettiğini gösterir.

Adana Şer’iyye Sicillerinde, Müslim-gayrimüslim ilişkileri bakımından dikkat çekmek istediğimiz bir konu da, gayrimüslimlerin Müslümanlığı kabul etmek suretiyle din değiştirmeleri anlamına gelen “*ibtida*” meselesidir. Bu çalışmada esas alınan 13 defterde, yaklaşık 40 yıllık süre içinde toplam 7 adet ihtida kaydına rastlanmıştır. Bu rakam, bölgede ihtida olayının istisnâî bir durum olduğunu göstermektedir. Bu ise, gayrimüslimlerin günlük hayat ve dinî konularda herhangi bir baskı ya da zorlamayla karşılaşmadıkları şeklinde değerlendirilebilir.

Sonuç

1630 tarihinden 1908 tarihine kadar, 150 defter halinde günümüze intikal etmiş olan Adana Şer’iyye Sicilleri, bölgenin 300 yıllık tarihinin anlaşılması bakımından önemli bir kaynak grubunu oluşturmaktadır. Henüz büyük bölümü hakkında herhangi bir çalışma yapılmamış ve yeni harflere aktarılmamış bu sicillerdeki kayıtlar; sosyal, ekonomik, idarî ve kültürel tarihi hakkında önemli bilgiler içermektedir.

Bu etüt çerçevesinde incelenen sicillerden, Adana’nın dinî-kültürel hayatı ile ilgili kayıtların tespitine çalışılmış, örnekler aktarılmıştır. Dinî kültürün günlük yaşam içindeki ve kültür kodlarının oluşumundaki etkileri incelenmiştir. Müslüman olmayan reayanın hak ve özgürlükleri ile bu özgürlüklerin kullanımı, Müslim-gayrimüslim ilişkileri yerel boyutuyla değerlendirilmiştir.

¹ TEBER, *age*, s.31 (17 Numaralı AŞS, s.45). 1737-1747 yıllarını kapsayan 8 defter üzerinde yapılan bir çalışmada tespit edilen 48 alacak davasından dokuzu zimmiler arasında, altısı ise Müslümanlarla zimmiler arasındaki anlaşmazlıklara aittir.

TEBER, *age*, s. 79-80

² Osman KARLANGIÇ; 73 Numaralı Adana Şer’iyye Sicili (H.1263-1264/M. 1847-1848) *Transkripsiyon ve Değerlendirme*, Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Ens. Yüksek Lisans Tezi, Şanlıurfa, 2007. s. 51 (belge:90).

³ KARLANGIÇ, 73 Numaralı AŞS, s. 52 (belge:92).

⁴ KARATEPE, 135 Numaralı AŞS, s. 204 (belge:160)

BİBLİYOGRAFYA

AKGÜNDÜZ, Ahmet; **Osmanlı Kanunnameleri ve Hukuk Tahlilleri**, c. I, İstanbul, 1992

_____, **Şer'iyye Sicilleri**, c. I, İstanbul 1988.

BOZKURT Gülnihal; **Gayrimüslim Osmanlı Vatandaşlarının Hukukî Durumu**, Ank.1989.

ERSOY, Osman; “*Şer'iyye Sicillerinin Toplu Kataloguna Doğru*”, **AÜDTCFD**, XXI/3-4, Ank.1963.

FİDAN, Murat; **H. 1167-1169 (M.1753-1755) Tarihli Adana Şer'iyye Sicili**, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Ens. Yüksek Lisans Tezi, Malatya, 1996.

GÜRÜN, Kamuran ; **Ermeni Dosyası**, Ank. 1983

HALAÇOĞLU, Yusuf, “*Şer'iyye Sicillerinin Toplu Kataloguna Doğru*”, **İÜEFTD**, İstanbul 1976.

_____, **XIV-XVII Yüzyıllarda Osmanlılarda Devlet Teşkilatı ve Sosyal Yapı**, Ankara, 1995.

İLGÜREL, Mücteba; “*Şer'iyye Sicillerinin Toplu Kataloguna Doğru*”, **Tarih Dergisi**, sayı:28-29 (1975).

İNALCIK, Halil,” *Mahkeme Maddesi*”, **İA**, c.VII, İstanbul 1991

KANKAL, Ahmet -Kenan Z. Taş,**195 Nolu Mardin Şer'iyye Sicili Belge Özetleri ve Mardin**, İstanbul 2006.

KAPLAN, Feyzi; **6 Numaralı Adana Şer'iye Sicili H.1203/M.1788-H.1204/M.1789**, İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Ens. Yüksek Lisans Tezi, Malatya, 1999.

KARLANGIÇ, Osman; **73 Numaralı Adana Şer'iyye Sicili (H.1263–1264/M. 1847–1848) Transkripsiyon ve Değerlendirme**, Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Ens. Yüksek Lisans Tezi, Şanlıurfa, 2007.

KARATEPE, Mahmut; 135 Nolu Adana Şer'iye Sicili Transkripsiyonu ve Kataloğu (H.1266–1267/M. 1859–1860) İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Ens. Yüksek Lisans Tezi, Malatya, 2000.

KURT, Abdurrahman, Bursa Sicillerine Göre Osmanlı Ailesi (1839–1876), Bursa 1998.

KURT, Yılmaz - M. Akif ERDOĞRU; **Adana Evkaf Defteri**, Ank. 2000

MARDİN, Ebul Ula, “*Kadı Maddesi*”, **İA**, c. VI, İstanbul 1977.

ONGAN, Halit; **Ankara'nın I Numaralı Şer'iye Sicili**, Ank.1958.

ÖZKAN, Osman; **138 Numaralı Adana Şer'iyye Sicili (H.1323–1326/M. 1905–1908) Transkripsiyon ve Değerlendirme**, Harran Üniversitesi, Sosyal Bilimler Ens. Yüksek Lisans Tezi, Şanlıurfa, 2004.

TEBER, Ömer Faruk; **Adana Şer'iyye Sicillerine Göre 1150–1160/1737–1747 Yılları Arasında Adana'nın Sosyo-Ekonomik Yapısı**, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Ens. Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 1996.

EK-1 Adana Şer'iyye Sicilleri

(HALAÇOĞLU, Yusuf, “*Şer'iyye Sicillerinin Toplu Kataloguna Doğru, (Adana Şer'iyye Sicilleri)*”, **İÜEFİD**, sayı:30, İstanbul 1976, s. 100–103)

Defter No	Hicri/Miladi	Sahife		Defter No	Hicri/Miladi	Sahife
1	1174-1761	170		23	1154-1155 1741-1742	128
2	1043-1634	154		24	1155-1156	100
3	1114-1115 1702-1703	116		25	1156	66
4	1157-1158 1744-1745	264		26	1159-1160	56
5	1184-1185 1770-171	248		27	1160	50
6	1203-1204 1789-1790	138		28	1163-1167	218
7	1242-1827	200		29	1163	62
8	1245-1249 1830-1834	364		30	1169-1170	234
9	1198-1200 1784-1786	188		31	1124-1171	152

10	1254-1260 1838-1844	178		32	1171-1172	76
11	1290-1293 1873-1876	398		33	1172-1173	236
12	1141-1143 1729-1731	164		34	1175	84
13	1134-1135 1722-1723	168		35	1175	154
14	1143-1145 1731-1733	150		36	1175-1178	116
15	1151-1739	104		37		
16	1165 1752	92		38	1146-1181	256
17	1156-1157 1743-1744	220		39	1125-1158	208
18	1131-1719	272		40	1177-1179	174
19	1123-1124 1711-1712	268		41	1120-1127	118
20	1138 -1726	42		42	1125-1128	146
21	1128-1130	150		43	1194-1195	78
22	1124-1163 1712-1721	124		44	1195-1196	190
45	1197-1198 1783-1784	60		70	1235-1236 1820-1821	76
46	1191-1192	182		71	1237-1239	72

	1777-1778				1822-1825	
47	1186-1188 1173-1775	90		72	1243-1244 1828-1829	86
48	1187-1188 1774-1775	150		73	1262-1264 1846-1848	74
49	1183 1770	72		74	1265 1849	336
50	1181 1768	230		75	1273 1857	374
51	1186-1187 1773-1773	62		76	1278-1279 1862-1863	378
52	1176-1197 1763-1783	288		77	1284 1868	336
53	1124-1125 1712-1713	68		78	1284-1278 1868-1870	248
54	-	82		79	1285-1287 1869-1870	348
55	1212-1213 1798-1799	120		80	1287 1870	140
56	1210-1213 1796-1799	72		81	1287 1870	369
57	1215 1801	214		82	1287-1297 1870-1880	476
58	1213-1217 1799-1803	290		83	1287-1289 1870-1872	550
60	1137-1188 1725-1774	152		84	1289-1290 1872-1873	230
61	1205 1772	142		85	1289 1872	260

62	1208 1794	46		86	1280 1864	278
63	1207-1208 1793-1794	130		87	1281-1283 1865-1866	284
64	1202-1210 1788-1796	184		8	1286 1869	94
65	1202-1203 1788-1789	62		89	1283-1287 1848-1870	276
66	1209-1210 1795-1796	84		90	1283-1288 1848-1870	498
67	1276 1860	368		91	1283 1848	128
68	1288 1871	114		92	1291314 1880-1897	780
69	1229-1230 1814-1815	44		93	1296-1299 1879-1882	420
94	1294 1877	380		118	1303-1304 1886-1887	266
95	1292-1293 1875-1876	164		119	1303-1305 1886-1888	188
96	1297 1880	778		122	1309-1311 1892-1894	374
97	1299-1300 1882	96		121	1309-1311 1892-1894	330
98	1290 1873	304		122	1308-1311 1891-1894	316
99	1295-1296 1878-1879	212		123	1312-1314 1895-1897	328
100	1295-1298	374		124	1313-1316	312

	1878-1881				1896-1897	
101	1111-1113 1878-1881	308		125	1136-1153 1724-1741	118
102	1125-1136 1713-1723	76		126	1139-1145 1727-1733	162
103	1134 1722	124		127	1144-1145 1732-1733	254
104	1117-1119 1706-1708	120		128	1145-1148 1733-1736	174
105	1115-1116 1704-1705	136		129	1143-1145 1731-1733	178
106	1127-1128 1715	152		130	1148-1149 1736-1737	130
107	1306-1318 1889-1901	782		131	1144-1151 1737-1739	164
108	1316-1322 1889-1901	568		132	1166-1171 1753-1758	168
109	1317-1319 1900-1902	184		133	1167-1169 1754-1756	210
110	1311-1316 1894-1899	534		134	1152-1153 1740-1741	174
111	1314-1315 1897-1898	308		135	1266-1267 1849-1851	112
112	1341-1317 1897-1900	526		136	1135-1139 1723-1727	136
113	1287 1870	90		137	1323 1905	510
114	1276-1278 1860-1862	372		138	1323-1326 1905-1908	200

115	1299-1300 1882-1883	200		139	1322-1323 1905-1905	396
116	1300 1883	280		140	1323-1325 1905-1908	396
142	1326 1908	392		147	1319-1320 1902-1903	286
143	1319-1323 1902-1905	294		148	1320-1331 1903-1913	472
144	1317-1319 1900-1902	756		149	1321-1322 1904-1905	364
145- 146	1317-1319 1900-1902	314		150	1319-1320 1902-1903	-